

Σχέση του δικαιώματος δικαστικής ακροάσεως με άλλες δικονομικές αρχές

Της κ. **Ανδρου. ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΑΤΟΥ - ΣΚΑΛΤΣΑ**

Επικ. Καθηγ. Παντείου Πανεπ. Κ.Π.Ε.

Συνέχεια εκ του προηγούμενου τεύχους

Υποστηρίζεται όμως και η αντίθετη γνώμη, ότι στην έννοια του δικονομικού - συνταγματικού δικαιώματος για παροχή δικαστικής προστασίας υπάγεται και το μερικότερο δικονομικό συνταγματικό δικαίωμα για άσκηση ενδίκων μέσων κατά των βλαπτικών δυσμενών δικαστικών αποφάσεων¹⁵.

Βέβαια, στη Γερμανία έχει επικρατήσει η πρώτη γνώμη¹⁶. Όμως και από την διαφορά στη διατύπωση του άρθρου 19 παρ.4 Γερμ. Σ. και 20 παρ.1 Ελλ. Συντ. υπάρχει και διαφορά στην αποστολή και λειτουργία των ενδίκων μέσων.

Αντίθετα από ό,τι γίνεται στην Γερμανία εδώ αντικείμενο της δίκης, που ανοίγει με την άσκηση ενδίκων μέσων, δεν είναι η εκδίκαση της αγωγής για δεύτερη φορά, αλλά η εξαφάνιση της λανθασμένης δικαστικής αποφάσεως.

Η κρατούσα άποψη αρνείται την συνταγματική κατοχύρωση των δύο ή περισσότερων βαθμών δικαιοδοσίας διευκρινίζοντας, ότι το επιτρεπτό των ενδίκων μέσων έχει αφεθεί στην ρυθμιστική εξουσία του κοινού νομοθέτη¹⁷.

II. Το δικαίωμα ακροάσεως ως συνταγματική επιταγή και θεμελιώδης δικονομική αρχή

Η σύντομη αναφορά στο άρθρο 20 παρ. Ια του Συντάγματος μας επιτρέπει να ορίσουμε το δικαίωμα δικαστικής προστασίας ως τη δυνατότητα του πολίτη να προσφύγει στο νόμιμο δικαστή και να ζητήσει την επίλυση της διαφοράς του, με την έκδοση αιτιολογημένης αποφάσεως.

15. Την γνώμη αυτή υποστηρίζει ο Ν. Κλαμαρής: *Το δικαίωμα δικαστικής προστασίας*, σελ. 248.

16. E. Gilles (μετάφραση Γ. Ορφανίδη): Δ. 15, σελ. 7850.

17. Γενικότερα, ούτε η αρχή του κράτους δικαίου, ούτε το σύνολο των συνταγματικών διατάξεων εγγυώνται την ύπαρξη περισσότερων βαθμών δικαιοδοσίας. Κ. Bettermann: *Το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα δικαστικής προστασίας*. Αρμ. 1986, σελ. 708. Γ. Διονυσίου: *Το άρθρο 20 παρ.1 του Συντ/τος 1975*. ΕΛΛΔ., 1988, σελ. 465.

Η διάταξη του άρθρου 20 παρ. Ιβ ορίζει το δικαίωμα δικαστικής ακροάσεως, ως την αξίωση του πολίτη να αναπτύξει ενώπιον του Δικαστηρίου τις απόψεις του, για το αντικείμενο της διαφοράς. Με τη διάταξη αυτή κατοχυρώνεται στο Σύνταγμα ή αρχή «του μηδένα δικάζειν ανήκουστον», ή η αρχή της δικαστικής ακροάσεως. Είναι η δικονομική αρχή της εκατέρωθεν ακροάσεως (*audiatur et altera pars*),¹⁸ θεσμοθετημένη από παλαιά και στο ελληνικό δικονομικό δίκαιο. Οι έννομες τάξεις, που η δικαστική ακρόαση γνωρίζει συνταγματική κατοχύρωση, αντιλαμβάνονται την αξίωση αυτή ως τη δυνατότητα του διαδίκου να υποβάλλει στο δικαστήριο τα αιτήματά του και να προτείνει τους ισχυρισμούς του¹⁹ και να αναπτύξει τις απόψεις του, όχι μόνο ως προς το πραγματικό, αλλά και ως προς τα νομικά ζητήματα, που εγείρει η εκκρεμής υπόθεση.²⁰

Η δυνατότητα παραστάσεως και των δύο διαδίκων και η ακρόαση υποχρεώνει αντίστοιχα και το δικαστή θετικά να λάβει υπόψη του και να αξιολογήσει τους ισχυρισμούς των διαδίκων, δηλ. να απαντήσει με την απόφασή του σ' αυτούς, αρνητικά δε να μη στηρίξει την κρίση του σε πραγματικά περιστατικά και αποδεικτικό υλικό και στα οποία οι διάδικοι δεν είχαν την δυνατότητα να αναπτύξουν τις απόψεις τους.

Η υποχρέωση της ακροάσεως και των δύο διαδίκων στηρίζεται στην αρχή της ισότητας, η οποία ισότης δεν περιλαμβάνει μόνο την ισότητα ενώπιον του νόμου, αλλά και την ισότητα ενώπιον της δικαιοδοτικής κρίσεως.²¹

Το δικαίωμα της ακροάσεως αποτελεί γενική δικονομική αρχή, βασική προϋπόθεση της δικαιοδοτικής διαδικασίας. Στη νομική συνείδηση η αρχή της δικαστικής ακροάσεως πρωτοεμφανίσθηκε και προσεγγίσθηκε ως αναγκαία απόρροια της κυριαρχίας των διαδίκων στην πολιτική δίκη και ως έκφραση του συστήματος συζητήσεως.²² Η ταύτιση του συστήματος συζητήσεως με την αρχή της ακροάσεως οδήγησε στην άποψη, ότι η ακρόαση των διαδίκων είναι ξένη με το σύστημα ανακρίσεως.

Για να ξεπεράσουν την ένταση ανάμεσα στην αρχή της δικαστικής ακροάσεως και στο ανακριτικό σύστημα οι υπέρμαχοι της καθολικής ισχύος διέκριναν την ακρόαση, που τείνει στην αποσαφήνιση του υλικού της δίκης από την ακρόαση, που εξασφαλίζει στον διάδικο την ιδιότητα του υποκειμένου και όχι του αντικειμένου της διαδικασίας.

Σήμερα, όλοι αναγνωρίζουν, ότι οι διάδικοι είναι υποκείμενα και όχι αντικείμενα της δίκης. Η δικαστική ακρόαση έχει ανεξαρτοποιηθεί κατά την αποστολή και τη νομική της φύση από τα συστήματα διεξαγωγής της δίκης²³ και αντιμετωπίζεται ως θεμελιώδης δικονομική και συνταγματική αρχή και έχει τις ρίζες της στην ίδια την επιταγή του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.²⁴

18. Ν. Μπουρόπουλος: *Η έννοια της δικαιοδοτικής λειτουργίας*. 1951, σελ. 106 επ. Ευρυπίδου Ηρακλειδείς: 179-180 (τις αν δίκην κρίνοιεν η γνοίη λόγον πριν αν αμφοίν μύθον εκμάθη σαφώς). Α. Τσούτσου: *Δικονομικόν Φορολογικόν Δικαίον* σελ. 106. Στη Γερμανία η αρχή αυτή κατοχυρώνεται ρητά στο Σύνταγμα, άρθρ. 105 παρ. 1.

19. Από την πλούσια νομολογία του Γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου: *BVerfGE 13/11/1956 BverRGE 6-9(20) 27/5/1979 BverfGE 50,280*. Μ. Στασινόπουλος: *Το δικαίωμα της υπερασπίσεως ενώπιον των διοικητικών αρχών* σελ. 50, 51 Γ. Ράμμος: *Εγχειρίδιον Ι*, σελ. 333.

20. ΑΠ 1531/1983, Δ., 1985 σελ. 35 Β. *BverRGE 18/8/1952 BveGRE 1418* σελ. 429.

21. Ν. Μπουρόπουλος: *Ενθ. ανωτ.*, σελ. 107.

22. *Οικονομίδη - Λιβαδά: Εγχειρίδιον παρ. 20* σελ. 15. Τ. Οικονομόπουλος: *Εγχειρίδιο Α*, σελ. 251.

23. Ν. Μπουρόπουλος: *Ενθ. ανωτ.*, σελ. 108, ΣτΕ 722/69, 1855/69.

24. Μ. Στασινόπουλος: *Το δικαίωμα υπερασπίσεως*, σελ. 58, Κ. Μπέπ: *Πολ. Δικ. ΙΙΙ*, σελ. 757, *BverfRG 19/7/72, BverfGE 34-17, 11-3-75, BverfGE 39.157 (168)*.

Η επίκληση όμως της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας προσδίδει στο δικαίωμα ακροάσεως αφηρημένο, αλλά και άκαμπτο εύρος, καθώς δεν συμβιβάζεται η στέρηση της προηγουμένης δικαστικής ακροάσεως με την αρχή, ότι η ανθρωπίνη αξιοπρέπεια είναι ανεπίδεκτη περιορισμού.²⁵ Επίσης, το δικαίωμα δικαστικής ακροάσεως, αποτελεί δικονομικό δικαίωμα και του νομικού προσώπου στα όποια δεν μπορούμε να επικαλεσθούμε την ανθρωπίνη αξιοπρέπεια.²⁶

Η αναγωγή στην απόλυτη αξία της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας αρμόζει καλύτερα στη φύση της ποινικής δίκης.

Η κυριαρχία των διαδίκων στην κατάρξη της διοικητικής και πολιτικής δίκης σημαίνει, ότι το δικαίωμα δικαστικής ακροάσεως, όπως και το σύνολο των θεμελιωδών δικονομικών αρχών στοχεύει στην επίτευξη της ορθής και δίκαιης αποφάσεως. Η επίτευξη της αντικειμενικά ορθής αποφάσεως αποτελεί ιδεώδες του κράτους δικαίου σε τρόπο, ώστε το συνταγματικό θεμέλιο της αξιώσεως για δικαστική προστασία να είναι πάλι δεδομένο.²⁷

Οι αξιώσεις για δικαστική προστασία και ακρόαση καθιερώνουν κοινωνικά δικαιώματα γιατί απαιτούν, όχι μόνο την ανοχή του κράτους, αλλά και τη θετική επέμβασή του, που εξασφαλίζεται με την πρόνοια για την ύπαρξη δικαιοδοτικού μηχανισμού, που επιτελεί καταλλήλως τον προορισμό του.²⁸

Αλλά το άρθρο 20 αξιώνει από τον δικαστή θετική συμπεριφορά, δηλ. να εξασφαλίσει τη συμμετοχή του διαδίκου στη δίκη και να απαντήσει με την απόφασή του στους ισχυρισμούς, που αποτελούν το αντικείμενο της δίκης.²⁹ Επομένως, η δικαστική ακρόαση ως συνταγματικό δικαίωμα ανήκει στο *status positivus*.

Το γεγονός, ότι η αξίωση δικαστικής ακροάσεως διατρέχει κάθε δικαιοδοτική λειτουργία επαληθεύει την άποψη, ότι η συνταγματική επιταγή του άρθρου 20 έχει διπλή νομική φύση.

Η θεμελιώδης αρχή, που καταγράφει η διάταξη του άρθρου 20, αποτελεί ατομικό δικονομικό δικαίωμα του πολίτη, αλλά και κανόνα της εννόμου τάξεως, που προωθεί τη χρηστή διεξαγωγή της διαδικασίας και βοηθά στην έκδοση αντικειμενικά ορθής αποφάσεως.

Η διπλή νομική φύση της εγγυήσεως του άρθρου 20 υποδηλώνει συμβιβασμό ανάμεσα στις απεριόριστες εξουσίες, που η αρχή της δικαστικής ακροάσεως εξασφαλίζει στο δικαιούχο της ως ατομικό δικονομικό δικαίωμα και στους φραγμούς, που θέτει η έννομη τάξη. Πάντως, προέχουσα είναι η λειτουργία της αρχής στο χώρο του δικονομικού δικαίου καθώς αυτή εξασφαλίζει την ενεργό συμμετοχή των διαδίκων στη διαμόρφωση της διαδικασίας.³⁰

25. *Ule: BvBI 1975-537.*

26. *Ι. Κονιάδης: ΕΕΝ 1969, σελ. 403. Maunz-Dürig αρθ. 103, αριθ. 13, 14.*

27. *ΣτΕ 292/84, ΝοΒ 1985, σελ. 523, Γνωμ. Ολ. Ε. Συν. 26/1/1986 ΤοΣ, 1987, σελ. 130.*

28. *Πρ. Παυλόπουλος: Η αίτηση ακυρώσεως σελ. 124-6. Ν. Κλαμορής: Το δικαίωμα δικαστικής προστασίας, σελ. 109.*

29. *Ι. Κονιάδης: ΕΕΝ, 1969, σελ. 362, Γ. Παπαδημητρίου: Η συνταγματική καθιέρωση της δικαστικής προστασίας. Δ, 1982, σελ. 594.*

30. *Maunz-Dürig: Αρθ. 103, αριθ. 30.*

Υποστηρίχθηκε για τα ατομικά δικονομικά δικαιώματα του άρθρου 20 παρ. 1, ότι «η διατάξη αυτή δέον να θεωρηθεί ως ανήκουσα εις την ανωτάτην βαθμίδα των συνταγματικών διατάξεων και ως θεμελιούσα μετά των λοιπών δικονομικών συνταγματικών διατάξεων ενιαίαν κατηγορίαν δικονομικών συνταγματικών δικαιωμάτων και αρχών ... δεν αποτελεί μόνον σύνθεσιν των υφισταμένων εγγυήσεων παροχής ενδίκου προστασίας επί τη βάσει των ισχυόντων ουσιαστικών τε και δικονομικών κανόνων, αλλά και κατευθυντήριαν γραμμήν, άμα και ερμηνευτικόν κανόνα».³¹ Επίσης, υπογραμμίζεται από πολλούς στην θεωρία, ότι η συνταγματική επιταγή κατοχυρώνει την υπάρχουσα νομική κατάσταση και προωθεί την ερμηνεία πολλών ζητημάτων του δικονομικού δικαίου, του οποίου η επίλυση ήταν αμφισβητούμενη πριν τη συνταγματική κατοχύρωση των δικαιωμάτων δικαστικής προστασίας και ακροάσεως.³²

Στον Κ.Πολ.Δ. η δικαστική ακρόαση αποτελεί θεμελιώδη δικονομική αρχή, όπου ως νομοθετικό της θεμέλιο θεωρείται η διάταξη του άρθρου 110 Ι και ΙΙ Κ.Πολ.Δ.³³ Σε αντίθεση με τη συνταγματική επιταγή του άρθρου 201β, όπου ως αξίωση δικαστικής ακροάσεως καταγράφεται το δικαίωμα του πολίτη να αναπτύξει τις απόψεις του ενώπιον του δικαστηρίου, η διάταξη του αρθρ. 110 Κ.Πολ.Δ. εκλαμβάνει το δικαίωμα δικαστικής ακροάσεως ως την υποχρέωση κλητεύσεως των διαδίκων.

Στη διάταξη του άρθρου 110 εξειδικεύονται σε δικονομικό επίπεδο η αρχή της ισότητας των διαδίκων ενώπιον του νόμου και του δικαστή.³⁴ Εξασφαλίζεται η δημοσιότητα των συνεδριάσεων των πολιτικών δικαστηρίων και καθιερώνεται η κλήτευση των διαδίκων, η οποία αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την υλοποίηση της δημοσιότητας έναντι του διαδίκου και όχι έναντι των τρίτων.³⁵

Η δικαστική ακρόαση όμως έχει ευρύτερο περιεχόμενο, δεν εξαντλείται στην δημοσιότητα της διαδικασίας έναντι των διαδίκων, ούτε και στην κλήτευση αλλά σημαίνει, ότι ο δικαστής πριν εκδόσει απόφαση οφείλει ν' ακούσει και τους δύο διαδίκους. Συμπερασματικά, μπορεί να λεχθεί, ότι η αρχή της δικαστικής ακροάσεως δεν αποτελεί αξία άγνωστη στον κοινό δικονομικό νομοθέτη. Η αναγνώριση και η ισχύς της στην πολιτική δική δεν προκύπτει πανηγυρικά από ρητή διάταξη, προκύπτει όμως από τις επί μέρους ρυθμίσεις.

Το δικαίωμα ακροάσεως βρίσκει μεγάλη αποδοχή και στην επιστήμη του Ευρωπαϊκού Δικαίου όπου τονίζεται, ότι πρόκειται περί μίας των γενικών αρχών του δικαίου, των οποίων η παράβαση καθιστά ακυρωτέα την πράξη κατ' άρθρ. 173 παρ. 1 Συνθ. ΕΟΚ.

Και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο επιβάλλει το σεβασμό του δικαιώματος αμύνης ως γενικής αρχής του δικαίου στις ενέργειες των οργάνων της Κοινότητας.

Η εξασφάλιση του δικαιώματος ακροάσεως δεν πρέπει να είναι τυπική, αλλά ουσιαστική.³⁶ Εκ τούτου του λόγου, η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου διατύπωσε τη θέση, ότι στο δικαίωμα ακροάσεως περιλαμβάνεται και το δικαίωμα πληροφορήσεως.

31. Γ. Μπισόπουλος: *Πολιτική Δικονομία Ι*, 1972, σελ. 77.

32. Α. Μανιτάκη: *Δίκη*, 1982, σελ. 633. *Maunz-Dürig: Αρθ. 103, αριθ. 2.*

33. Κ. Κεραμέας: *Γενικό μέρος, άρθρ. 69 επ. Γέσιου - Φαλιση: ΤοΣ*, 1979, σελ. 487. *Ι. Κονιάδη: ΕΕΝ*, 1969, σελ. 392. *Ν. Νίκας: Προσωρινή ρύθμιση καταστάσεως: Αρμ.*, 1982, σελ. 1024.

34. Κ. Κεραμέας: *Γενικό μέρος, αρθ. 51*, σελ. 96. *Κ. Μπέης: Πολ. Δικ. αρθ. 110*, σελ. 551.

35. *Για τους δεσμούς της δημοσιότητας με την κλήτευση των διαδίκων: ΟΛΣΙΕ 932/1979 ΤοΣ*, 1979, σελ. 493, 985/35, 498/38, 1099/38, 1783/72, *Έφ. Αθ. 3212/1977 Δ. 1978*, σελ. 81.

36. *Απόφ. 121/76 Molinversus ECR 1977 1979*, όπου κρίθηκε, ότι όταν ένα Όργανο διοικητικό λαμβάνει ένα μέτρο, το οποίο πρόκειται να δίξει τα έννομα συμφέροντα ενός ατόμου, το Όργανο υποχρεούνται να δώσει στο άτομο την ευκαιρία να εκθέσει τις απόψεις του.

Στην υπόθεση Gruding³⁷ οι ενάγοντες ισχυρίστηκαν, ότι εφ' όσον δεν τους εδόθησαν επαρκείς πληροφορίες, εν σχέσει προς τα στοιχεία εκείνα βάσει των οποίων η Επιτροπή απεφάνθη σε βάρος τους, παρεβιάσθει το δικαίωμα ακροάσεως. Και το Δικαστήριο απεφάνθη, ότι υπάρχει δικαίωμα ενημερώσεως καθ' όσον από την ενημέρωση εξαρτάται η δυνατότητα να προβάλλει τις παρατηρήσεις του πριν εκδοθεί η απόφαση σε βάρος του.

Η δικαστική ακρόαση από τη φύση της θέλει να εξασφαλίσει την ενεργό συμμετοχή του διαδίκου στη διαδικασία. Αυταπόδεικτο είναι, ότι τότε μόνο επιτελεί τον προορισμό της, όταν ο διάδικος έχει τη δυνατότητα να αναπτύξει τις απόψεις του πριν του εκδοθεί η απόφαση. Διαφορετικά δεν επηρεάζει τη διαδικασία σχηματισμού της δικαστικής κρίσεως και το δικαίωμα του καθίσταται ατελέσφορο.

Η δυνατότητα της ακροάσεως και στα δύο μέρη θεωρείται ως αντιστάθμιση του κρατικού μονοπωλίου στην απονομή της δικαιοσύνης. Αποτελεί εγγύηση γι' αυτόν, που ζητά την δικαιοδοτική προστασία της πολιτείας, όσο και για την προστασία του ίδιου.³⁸

Το δικαίωμα δικαστικής ακροάσεως ως συνταγματική επιταγή και θεμελιώδης δικονομική αρχή επιδρά στη διαδικασία και εξασφαλίζει την ισότιμη συμμετοχή των διαδίκων (*audiatur et altera pars*) στη διαμόρφωσή της. Η ίδια η δίκη είναι έννομη σχέση δημοσίου δικαίου, στη διάρκεια της οποίας αναπτύσσονται σχέσεις, που συνδέουν, όχι μόνο το δικαστή με τους διαδίκους, αλλά και τους διαδίκους μεταξύ τους σε μία αμοιβαία νομική δέσμευση.

Κατ' εφαρμογήν της αρχής αυτής ο αμέσως ενδιαφερόμενος από την έκβαση της δίκης μπορεί να λαμβάνει γνώση περί της διεξαγωγής της δίκης, το περιεχόμενο των στοιχείων του σχετικού φακέλλου. Μπορεί να παρουσιάζει τις απόψεις του, να αντικρούει τα αντίθετα και να ασκεί κατά της αποφάσεως, που θίγει τα συμφέροντά του τα νόμιμα ένδικα μέσα. Η αρχή αυτή θεωρείται άρρηκτα συνδεδεομένη με τη φύση της δικαιοδοτικής λειτουργίας και απορρέει αυτό από το αξίωμα, ότι ο δικαστής επιλαμβάνεται κατ' αίτηση των διαδίκων και τούτο δε από την ισότητα δικαιωμάτων, την οποία απολαμβάνουν οι διάδικοι. Η παρεχομένη στους διαδίκους ευχέρεια προς κατ' αντιμωλία διεξαγωγή της δίκης αποτελεί κύριο χαρακτηριστικό της δικαιοδοτικής λειτουργίας.

Τις ειδικότερες όμως προϋποθέσεις για την άσκηση του δικαιώματος δικαστικής ακροάσεως καθορίζει ο ουσιαστικός νόμος, δηλ. η εκάστοτε ισχύουσα δικονομική έννομη τάξη, οι ρυθμίσεις της οποίας πρέπει να εξασφαλίζουν αποτελεσματική δικαστική προστασία, χωρίς να θέτουν αδικαιολόγητους δικονομικούς φραγμούς, που βέβαια ελέγχεται από τον δικαστή. Βέβαια η συνδυασμένη ερμηνεία του άρθρου 20 παρ.1 Σ με τις λοιπές διατάξεις περί δικαιοσύνης αποτρέπει τον κίνδυνο να αλλοιωθούν με την επέμβαση του κοινού νομοθέτη όχι μόνο αυτά καθ' εαυτά τα δικαιώματα του άρθρου 20, αλλά και οι εγγυήσεις των λοιπών ορισμών του Συντάγματος. Ο κοινός νομοθέτης έχει την εξουσία να ρυθμίζει το «πως» θα απονεμηθεί η δικαιοσύνη, μόνο στο μέτρο, που δεν το όρισε δεσμευτικά το ίδιο το Σύνταγμα. Δικαίωμα δικαστικής προστασίας σημαίνει «αξίωση», που αποβλέπει στην εξασφάλιση μίας δικαιοκρατούμενης (χρηστής) τυπικής διαδικασίας, με σκοπό την έκδοση αποφάσεως από αμερόληπτο και ανεξάρτητο Δικαστή. Η αξίωση αυτή προϋποθέτει και εξετάζει την ύπαρξη δικαιοδοτικού μηχανισμού, που θα εξασφαλίζει την απονομή της δικαιοσύνης και την εύρεση της αλήθειας».³⁹

Συνεχίζεται...

37. 56 και 58/64 ECR 1966, 338.

38. Ν. Μπουρόπουλος: *Η έννοια*, σελ. 107.

39. Ι. Κονιάδης: *ΕΕΝ*, 1969, σελ. 394.